

ADALET: HİLKATİN HAKİKATI VE HAKİKİ MEDENİYET

(İlâhî İsimlerin Dinamikleri Hakkında Bazı Mülâhazalar
ve Risale-i Nur'daki Adaletli Zihin)¹

Abdelaziz BERGHOUT²

Öz

Risale-i Nur'da kavramlar, düşünceler ve mânalar tutarsız ve dağınık değil, bilakis, birbiriyle ilişkili ve maharetli bir şekilde bir araya getirilmiştir. Bu makalede adalet kavramı, “ilâhî isimler” ve “Kur’ânî zihn”e göre tartışılmakta; böylece Nursî’ye ait adaletle ilgili bütüncül bir düşünce inşa edilmektedir. Bu çerçevede, Nursî’nin adalet vizyonu teorik düzeyde hem vahiy bilgisiyle ilgili derin bir vukufiyet ile entegre olarak, hem de bunun yanı sıra, insanın bu dünyada ve âhirette adaletle olan ihtiyacı konusunda derin bir anlayış ile sosyal açıdan yönlendirilmiş olarak tezahür etmektedir. Bu durum onun vizyonunu, özellikle dünyanın karmakarışık sosyal, ahlâkî, etik, ruhanî, kültürel, medenî ve çevresel problemlerle yüz yüze kaldığı günümüzde daha gerçekçi ve daha önemli hale getirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Nursî, Adalet, İlahi İsimler, Kur’ânî zihin, Ahlak

1 Bu makale, 19-20 Kasım 2007 tarihlerinde İstanbul’da düzenlenen “VIII. Uluslararası Said Nursi Sempozyumu’nda sunumu yapılan Arapça bildiri metninden Türkçe olarak genişletilmiş şeklidir.

2 Prof. Dr., Kulliyah of Islamic Revealed Knowledge and Human Sciences, IIUM Gambak Cambus, Malaysia, (Uluslararası İslâm Üniversitesi, Vahiy Bilgisi ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Malezya), berghout@iium.edu.

Abstract

Justice: The Essence of Creation and True Civilization (Considerations on the Dynamics of Divine Names and Just Mind in the Risale-i Nur)

In a discourse such as the Risale-i Nur, terms, concepts, ideas and meanings are not disjointed and scattered rather interconnected and skillfully intermingled. In this paper, the concept of justice is discussed in relation to two other concepts; namely Divine Names and Qur'anic mind so as to build an integrated view of Nursi's vision of justice. In this framework, Nursi's vision of justice appears theoretically integrated with deep insight on the revealed knowledge as well as socially oriented with deep understanding of human need for justice in this world and in the hereafter. This makes his vision more realistic and vital, particularly in contemporary times when the world is faced with complex social, moral, ethical, spiritual, cultural, civilizational and environmental problems.

Key Words: Nursî, Justice, Divine Names, Qur'anic Mind, Morality

1. Giriş

Nur hitabına genel bir bakış, adalet kavramının, Kur'an nassı ve onun mutlak ve izâfî adaletinin evrensel emirleriyle ilgili ne kadar geniş çaplı bir anlama ve idrak üzerine kurulduğunu açık bir şekilde ortaya çıkaracaktır. Bu bakımdan, Nursî'nin adalet düşüncesi hakkında yapılan her hangi bir tahlil, öncelikli olarak, adalet kavramını Yaratıcı (Hâlık) ve yaratıklar (Mahlûkât) olmak üzere iki düzeyde ele alan genel Kur'ânî çerçeveyi anlamayı gerektirmektedir. Dolayısıyla, Kur'ânî çerçeve içinde adaletle ilgili bütüncül bir düşüncenin, karşılıklı ilişki içindeki bu iki adalet düzeyini, yani Allah'ın mutlak adaletini ve insanın adaletle sosyal bir bağlamda mazhariyetini kavramış olmayı gerektirdiği

son derece açıktır. Bu bağlamda, Kur'an nassında vahyedildiği gibi, Risale-i Nur adalet kavramının ve onun ilâhî, âhiretle ilgili (eskatolojik), kevnî (kozmetik), bilgi nazariyesi ile ilgili (epistemolojik) ve sosyal boyutlarının derinliğini yansıtan önemli bir çerçeve sunmaktadır. Buna göre, Nursî'nin adalet kavramını daha iyi anlamak için, Risale-i Nur'un çerçevesini oluşturan genel unsurlarını belirlemek zorundayız. Nur çerçevesi ile ilgili temel bir prensip olarak, adalet kavramının diğer birkaç kavramla ilişkilendirilmesi durumunda anlaşılması mümkün olacaktır. Bunlar: Esmâ-i Hüsnâ, Kur'an tarafından planlanan zihnin tabiatı ve temel özellikleri, kâinatın nizamına hükmeden kanunlar, insanın bu dünyadaki sosyal varlığı ve bu dünyadan sonra gideceği yerden ibaretir. Aslında, Nur hitabı yukarıda zikredilen unsurları, adalet kavramının geniş çaplı bir şekilde anlaşılmasını temin edecek tek bir analitik/çözümlemeli modele yerleştiren bir çerçeve takdim etmektedir.

Bu çalışmanın amacı, adalet kavramı ve uygulamalarıyla ilgili detaylı bir araştırma sunmaktan ziyade, bu kavramın etkili bir tasnifini yapabilecek ve insan ve toplumun ferdî, içtimâî ve medenî refahına yönelik muhtemel uygulamalarını gösterecek bütüncül bir çerçeve tasarlamak olacaktır. Bu yüzden, günümüzde adaletle ilgili pek çok çalışmada ve literatürde eksik olan hususun, çalışma ve kitap eksikliğinden ziyade, Kur'an'ın dinamik adalet anlayışını açığa çıkaran bütüncül bir çerçeve eksikliği olduğunun altını çizmek önem taşımaktadır. Neyse ki, Nur hitabı böylesine iyi bir şekilde tasarlanmış bir modeli bizlere sunmaktadır. Risale-i Nur'un bu şekilde anlaşılmasına bağlı olarak, elinizdeki çalışma Nursî'nin adalet kavramıyla ilgili yazdıklarının çerçevesini çizecek; adaletin yaratılışın evrensel/kevnî hakikatinin ve beşerî sosyal ilişkilerin aslî bir unsuru olduğunu tespit edecektir.

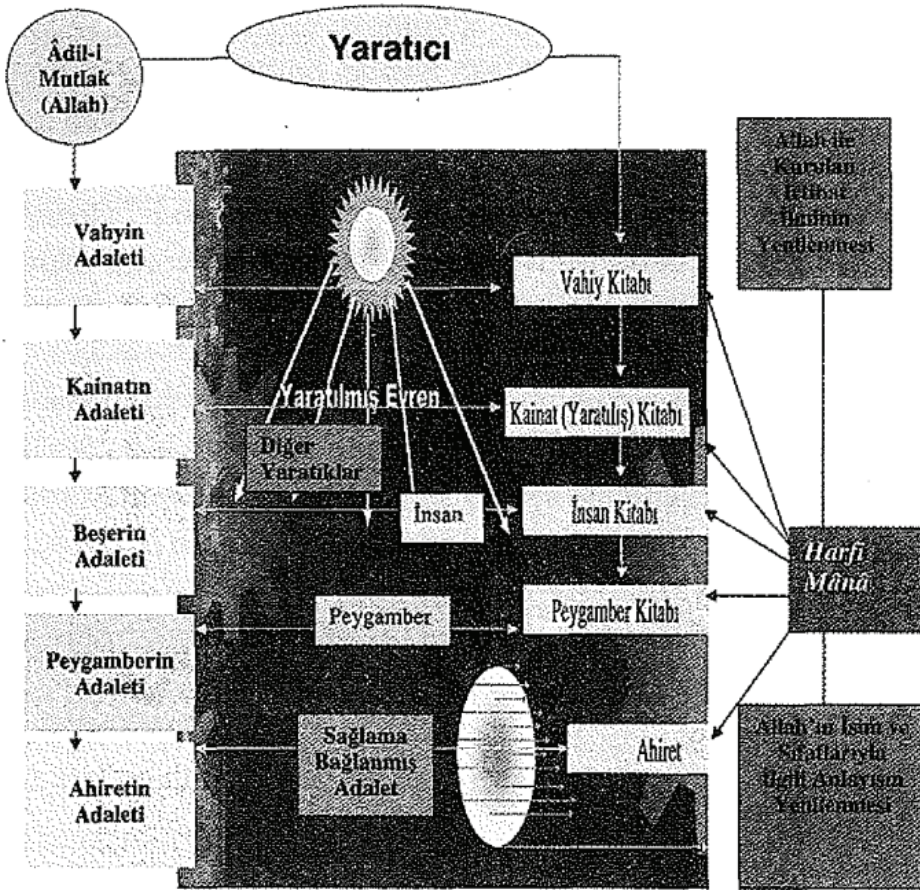
Bu çalışma ve aşağıdaki metin analizleri, şu hususları ele alacaktır:

- Adalet kavramıyla ilgili incelemelerde Nur'un genel çerçevesi.
- Nursî'nin düşüncesi ve âdil Kur'ânî zihne duyulan ihtiyaç.

2. Adalet Kavramıyla İlgili İncelemelerde Nur'un Genel Çerçevesi

2.1. İslâmî Hakikat ve Allah'ın Mutlak Adaleti Anlayışında Temel Unsurlar Olarak İlâhî İsimler

Başlangıç olarak, aşağıdaki tablo Risale-i Nur'un genel adalet çerçevesini, manasını ve uygulamalarını göstermektedir.

Tablo No.1: Risale-i Nur'un Adaletle İlgili Genel Çerçevesi

Açıkçası, İlâhî İsimler düşüncesi ve muhtelif problemleri ele almak için Nursî'nin bunları nasıl açıklayıp, hangi metotla kullandığı meselesi, Risale-i Nur'un bütünü içinde en önemli mevzuyu teşkil etmektedir. Nur hitabını anlamaya yönelik ortaya konulan herhangi bir çaba, ilâhî isimlerin yerini ve fonksiyonunu Risale-i Nur'un dünya görüşünün kurucu asıl unsuru olarak çok iyi bir şekilde kavramayı gerektirecektir. Aslında, Nursî'nin *tevhide dayanan Harfi* bakış açısı, yaratılıştaki tecelli eden nizam, intizam, hikmet, güzellik ve adalettteki İlâhî İsimlerin mana ve rolünü derinlikli olarak anlamaktan kaynaklanmaktadır. Bu yüzden, Allah'ın vahdet ve ehadiyetinden kaynaklanan ilâhî isimler anlayışı, adalet kavramı da dâhil olmak üzere diğer herhangi bir Kur'ânî kavramın derin ve kapsamlı ele alınması için bir platform sunmaktadır. İlâhî isimlerin bu yeri ve fonksiyonunu göz önüne alan birisi, hem Kur'an'ın ve onun ana konularının incelemeleriyle ilgili, hem de hayat görüşüyle ilgili kurucu bir çerçeve olarak, neden bütün Nur hitabının Allah'ın ilâhî isimleri etrafında döndüğünü rahatlıkla anlayabilir. Nur hitabını Allah'ın Vâhid ve Ehad isimleri üzerine kurmak, Nursî'nin çerçevesinde ilâhî isimlerin yeri ve fonksiyonunu apaçık bir şekilde göstermektedir.

Aşağıda 2 numaralı tablo,³ ilâhî isimlerin adalet kavramına göre esas fonksiyonunu göstermek için geliştirilmiştir. Allah'ın mutlak adaleti, O'nun isimlerinden biri olan Adl ismine dayanmakla “kemâlâtı sukuttan ve adâlet-i mutlakası müstehziyâne gadr-i mutlaktan ve hikmet-i âmmesi sefâhetkârâne abesiyetten ve rahmet-i vâsiası lâhiyâne tâzibden ve izzet-i kudreti zelilâne aczden kurtul(up) tekaddüs”⁴ ettiği açıkça dile getirilmektedir. Ayrıca, Allah'ın merhameti, hikmeti, lütfu ve adaleti, insanın yaratılması ve âhiretin yaratılması olarak iki ayrı düzeyde tezahür etmektedir. Aslında, inanma, itaat etme, teslim olma, iyilik

3 Bedüzzaman Said Nursî, *Şualar*, (İstanbul: Söz Basım Yayın, 2004), 254-257, 337-347.

4 Nursî, *Şualar*, s. 254.

etme, şefkat gösterme, hikmet ve rıza⁵ ve imansızlıkla ilgili özellikler,⁶ günahlar, inkâr, ihanet, zulme olan kabiliyeti ile birlikte insanın yaratılması, bir taraftan, hem insanın Allah'ı tanınmasına sebep olmak hem de bu imtihan dünyasında insanın adaleti göstermesine zemin hazırlamak iken, diğer taraftan, âhiretin yaratılması ise, hesap gününde⁷ Allah'ın mutlak, ezeli adalet-i mahzasını gerçekleştirmek amacına yöneliktir.⁸

Diğer taraftan, insanı ve âhireti yaratmak suretiyle, Yüce Allah ilâhî isimlerini bütün kâinata hükmeden *kanun-u âdalet*, *kanun-u hikmet*, *kanun-u rahmet*, *kanun-u cemal*, *kanun-u ihsan*, *kanun-u rububiyet*, *kanun-u ilm-i muhit* içinde tezahür ve tecelli ettirir. Meselâ, adalet terazisi kurarak kanun-u âdaletin⁹ tezahürü ile Allah mahlûkata vücud

5 “Her bir merhamet sahibi, başkasını memnun etmekten mesrur olur. Her bir şefkat sahibi, başkasını mesrur etmekten memnun olur. Her bir muhabbet sahibi, sevindirmeye layık mahlûkları sevindirmekle sevinir. Her bir âlicenap zat, başkasını mes’ut etmekle lezzet alır. Her bir âdil zat, ihkak-ı hak etmek ve müstehaklara ceza vermekte hukuk sahiplerini minnettar etmekle keyiflenir. Hüner sahibi her bir san’atkâr, san’atını teşhir etmekle ve san’atının tasavvur ettiği tarzda işlemesiyle ve istediği neticele ri vermesiyle iftihar eder, İşte bu mezkûr düsturların her biri birer kaide-i esasiyedir ki, kâinata ve âlem-i insaniyette cereyan ediyorlar.” Bediüzzaman Said Nursî, *Lem’alar*, (İstanbul, Söz Basım Yayın, 2005), 625.

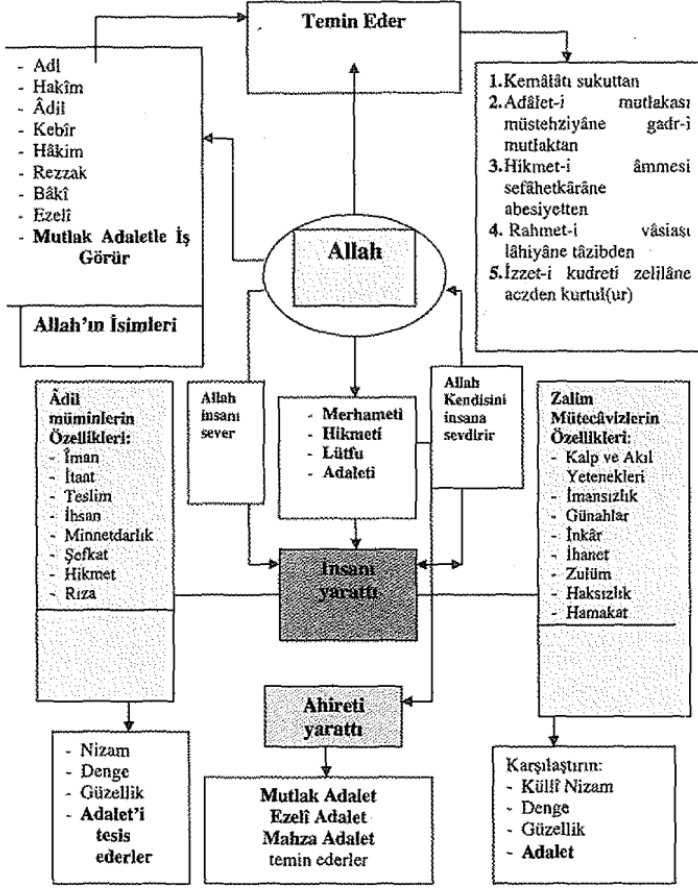
6 “Ey israflı, iktisatsız, ey zulümlü, adaletsiz, ey kirli, nezafetsiz, bedbaht insan! Bütün kâinatın ve bütün mevcudatın düstur-u hareketi olan iktisat ve nezafet ve adaleti yapmadığından, umum mevcudata muhalefetinle, mânen onların nefretlerine ve hiddetlerine mazhar oluyorsun. Neye dayanıyorsun ki, umum mevcudatı zulmünle, mizansızlığımla, israfınla, nezafetsizliğiyle kızdırıyorsun? Evet, ism-i Hakîmin cilve-i âzamından olan hikmet-i âmme-i kâinat, iktisat ve israfsızlık üzerinde hareket ediyor, iktisadı emrediyor. Ve ism-i Adlin cilve-i âzamından gelen kâinatadaki adalet-i tâmme, umum eşyanın muvazenelerini İdare ediyor. Ve beşere de adaleti emrediyor.” Nursî, *Lem’alar*, 563.

7 Nursî, *Şualar*, 253.

8 “...Fakat Cenâb-ı Hak, âhirette muhasebe-i a’ mâl düsturuyla, adalet-i Rabbâniyek sini, hasenat ve seyyiâtını muvazenesiyle gösteriyor. Yani, hasenat râcih ve ağır gelse mükâfatlandırır, kabul eder; seyyiat râcih gelse cezalandırır, reddeder.” Nursî, *Mektubât*, (İstanbul: Söz Basım Yayın, 2005), 630.

9 “Eğer faraza, tevehhüm ettiğin gibi, daire-i memleketinde dâimî menziller, âli mekânlar, sabit makamlar, bâkî meskenler, mukîm ahali, mes’ud raiyyeti bulunmazsa, şu hikmet, inâyet, merhamet, adâletin hakikatlerine, şu bekâsız memleket mazhar olmadığı mâlûm. Ve onlara mazhar olacak, başka yerde de bulunmazsa, o vakit gündüz ortasında güneşin ışığını gördüğümüz halde güneşi inkâr etmek derecesinde bir ah-

ve hayat hakkı ihsan etmekte, vücudu ve hayatı koruyup, mütecâvizle-
rin haddi aşmalarını ve tecâvüzlerini önlemektedir. Ayrıca, insanın tam
adalete mazhar olabilmesi için âhirete gitmesine hükmetmektedir.¹⁰

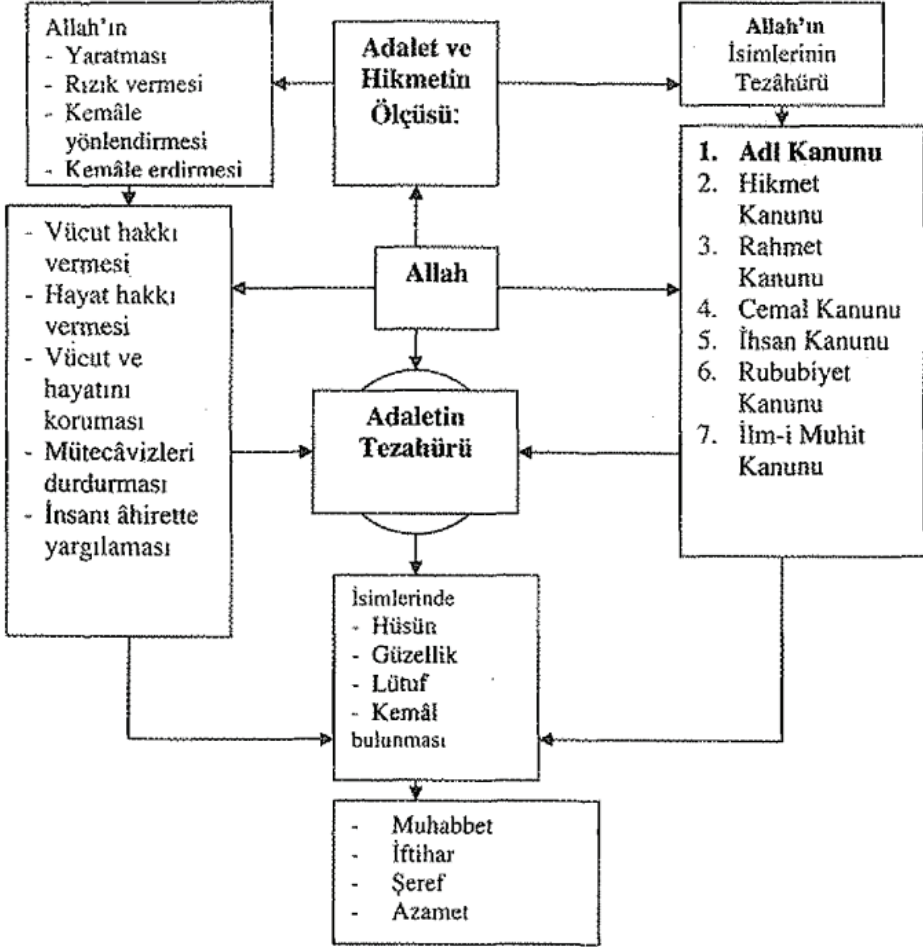

Tablo No.2: Allah'ın mutlak adaletinin anlaşılmasında ilâhî isimlerin merkezîyeti

maklıkla, şu gözümüz önündeki hikmeti inkâr etmek ve şu müşâhede ettiğimiz inâyeti inkâr etmek ve şu gördüğümüz merhameti inkâr etmek ve şu pek kuvvetli emârâtı, işârâtı görünen adâleti inkâr etmek lâzım gelir. Hem bu gördüğümüz icraat-ı hakîmâne ve ef'âl-i kerîmâne ve ihsanât-ı rahîmânenin sahibini-hâşâ, sümme hâşâ-sefih bir oyuncu, gaddar bir zâlim olduğunu kabul etmek lâzım gelir. Bu ise, hakikatlerin zıddlarına inkılâbıdır. Hâlbuki inkılâb-ı hakâik, bütün ehli-i aklın ittifakıyla muhaldir, mümkün değildir. Yalnız, her şeyin vücudunu inkâr eden Sofestâi eblehler hariçtir.” Nursî, *Sözler*, (İstanbul: Söz Basım Yayın, 2004), 92.

10 Nursî, *Sözler*, s.709, 849, 875-876.

İlâhî İsimlerin bu boyutu ve onların fonksiyonu aşağıdaki üç numaralı tabloda¹¹ gösterilmiştir.

Tablo No.3: İlâhî isimler ve adalet kanununun tezahürü

2. 2. Yaratılış Âleminde Adaletin Yeri ve Fonksiyonu

Daha önce de dile getirildiği gibi, Yüce Allah'ın ilâhî isimleri, hem Allah'ın mutlak adaletini hem de bu imtihan dünyasında insanın adaleti tatbik etmek için gösterdiği çabaları anlamının özünü teşkil

¹¹ Nursî, *Sözler*, s.709, 849, 875-876.

eder. Aslında, Allah'ın isimleri bir taraftan, imanın, hakikatin, nurun ve ruhun güzelliğini; diğer taraftan da, ilâhî isimler, mizan, denge, yaratıcılık, hareket ve nizamı yansıtmaktadır.

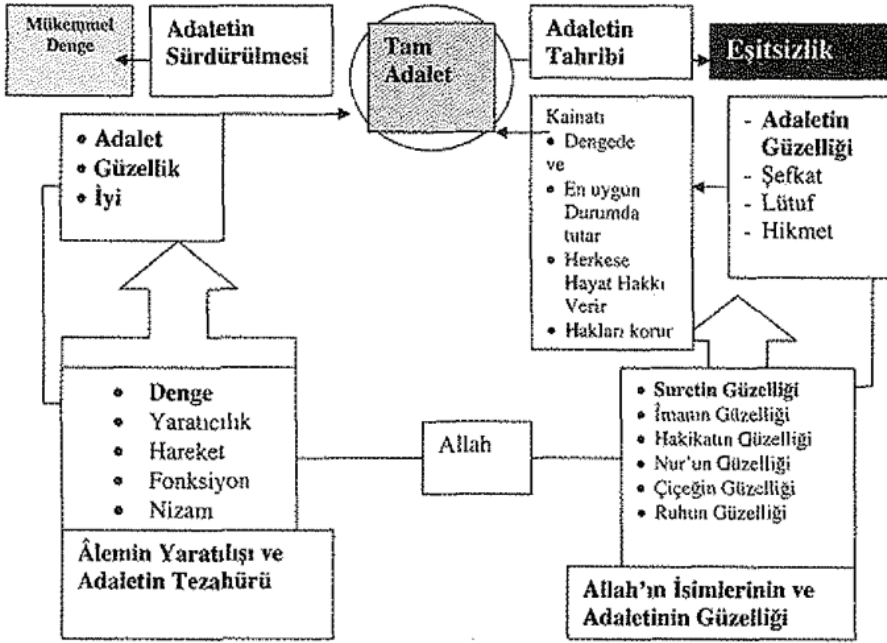
Buna paralel olarak, bütün kâinat, küllî-cüz'î, büyük-küçük her şeyin nizam içinde iş görmesi için hassas ölçülere dayanan dengeli bir adaletle yaratılmıştır.¹² Nursî'nin çizdiği çerçevenin ikinci önemli prensibine göre, adalet kavramı, genelde sadece mahlûkat ve kâinat için değil, bilakis özellikle insan ve onun sosyal varlığı ile refahı için de son derece önem kazanmaktadır. Kevnî ve epistemolojik kavramlar açısından, adalet nizamın devamı ve insan ve âhîretin yaratılma gayelerine ulaşılması için bir zorunluluktur. Bu bakımdan, 4. tabloda¹³ da görüldüğü gibi, beşerî hayat, Allah'ın mutlak adaleti ve insanlar arasında uygulanan adalet olmaksızın mümkün değildir. Nursî konuyla ilgili şunu söyler:

“Hiç mümkün müdür ki, zerrelere kadar cereyan eden hikmet ve intizam, adâlet ve mizanla Rubûbiyetin saltanatını gösteren Zât-ı Züicelâl, Rubûbiyetin cenâh-ı himâyesine ilticâ eden ve hikmet ve adâlete imân ve ubûdiyetle tevfiik-ı hareket eden mü'minleri taltif etmesin ve o hikmet ve adalete küfür ve tuğyan ile isyan eden edepsizleri te'dib etmesin? Halbuki, bu muvakkat dünyada, o hikmet, o adalete lâıyk binden biri insanda icra edilmiyor, tehir ediliyor. Ehl-i dalâletin çoğu ceza almadan, ehl-i hidâyetin de çoğu mükâfat görmeden buradan göçüp gidiyorlar. Demek, bir mahkeme-i kübrâya, bir saadet-i uzmâya bırakılıyor.”¹⁴

12 “İşte Öyle de, Cenâb-ı Hakkın adi ve hikmet içindeki İsm-i Hak ve Rahmânîrahîmin cilvesini görmek istersen, bahar mevsiminde zeminin yüzünde çadırları kurulmuş muhteşem dört yüz bin milletten mürekkep nebatat ve hayvanât ordusuna bak ki; bütün o milletler, o tâifeler, birbiri İçinde oldukları halde, herbirinin libası ayrı, erzakı ayrı, silâhı ayrı, tarz-ı hayatı ayrı, talimatı ayrı, terhisâtı ayrı oldukları halde ve o hâcâtlarını tedârik edecek iktidarları ve o metâlîbi isteyecek dilleri olmadığı halde, daire-i hikmet ve adl içinde, mîzan ve intizam ile Hak ve Rahmân, Rezzâk ve Rahim, Kerîm unvanlarını seyret, gör; nasıl hiçbirini şaşırarak, unutmuyarak, iltibas etmeyerek terbiye ve tedbir ve idare eder.” Nursî, *Sözler*, 876.

13 Nursî, *Şualar*, 54.

14 Nursî, *Sözler*, 104.

Tablo No.4: Âlemdede ve insanın yaratılışında adaletin fonksiyonu

Buna göre Nursî, uygulama ve hayatta tecellî eden adaletin mükemmel bir dengeye yol açacağını; buna mukabil adaleti tahrip edip, ortadan kaldırmamanın ise, hayatımızda eşitsizliğe, fesat ve bozulmaya sebep olacağını söylemektedir.

2.3. Âlemin Yararılış Sebebi, Allah'ın Adaletini Yansıtmak ve Bir Kemal/Tekemmül Örneği Sunmak

Hilkat ve insanlık âleminde adaletin hassas yeri ve fonksiyonu göz önüne alındığında, bizzat hilkat âleminin de belirli gayeler için yaratıldığı açıkça ortaya çıkmaktadır ki bunları şöyle sıralayabiliriz:

1) “San’atlı ve hikmetli masnuatıyla kendi hünerlerini ve san’at-kârlılığının kemâlâtını teşhir etmek... azametli ve haşmetli tasarrufat ve icraat ve dehşetli ve hikmetli faaliyet ve hallâkiyetle kendi ulûhiyetini izhar etmek... kıymetli hesapsız nimetleriyle kendine teşekkür ve hamd ettirmek...”¹⁵

15 Nursî, *Asâ-yı Musa*, 157.

2) Yüce Allah'ı nizam, mizan ve dengenin koruyucusu olarak yansıtmak.

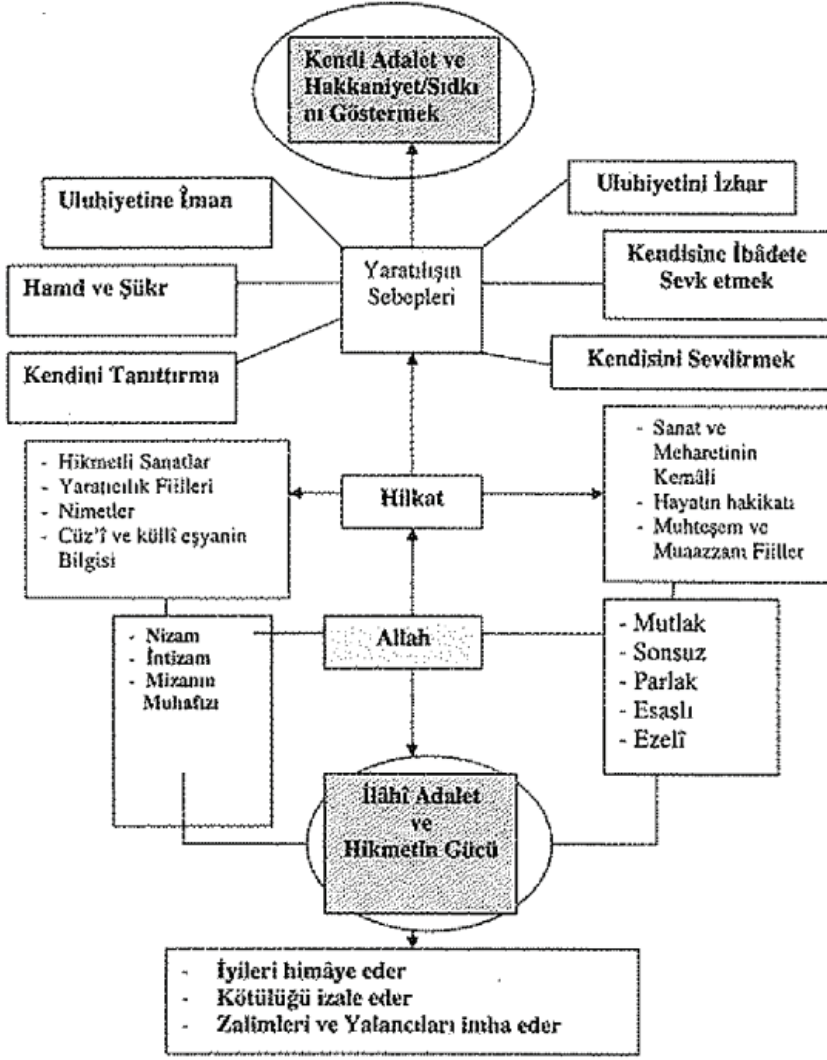
- 3) Ulûhiyetini izhar,
- 4) Ulûhiyetine iman ettirmek,
- 5) Hamd ve şükre sevk etmek,
- 6) Kendisini tanıttırmak,
- 7) Kendisine ibadet ettirmek,
- 8) Kendisini sevdirmek.

Bütün bu hususlar üzerinde düşünmek, bunların, 5. tabloda¹⁶ gösterildiği gibi, Allah'ın adalet ve sıdkını gösterdiği ve ilâhî adalet ve hikmetinin gücünü teşhir ettiğini açık bir şekilde bizlere gösterecektir. İlâhî adaletin gücünü teşhir etmek; iyileri himaye, şerri izale ve haddi aşanları ve yalancılara imha anlamına gelmektedir. Bu durum da sırasıyla, hem insanlık dünyasında adaletin tesisini sağlamaktadır, hem de âhirette mutlak adaletin meydana gelmesini garanti etmektedir. Nursî şöyle der:

“Mâdem dünya var ve dünya içinde, bu âsârıyla hikmet ve inâyet ve rahmet ve adâlet var. Elbette, dünyanın vücudu gibi katî olarak âhi-ret de var. Mâdem dünyada her şey bir cihette o âleme bakıyor; demek oraya gidiliyor. Âhireti inkâr etmek, dünya ve mâfihâyı inkâr etmek demektir. Demek ecel ve kabir insanı beklediği gibi, Cennet ve Cehennem de insanı bekliyor ve gözlüyor.”¹⁷

16 Nursî, *Şualar*, 178-180.

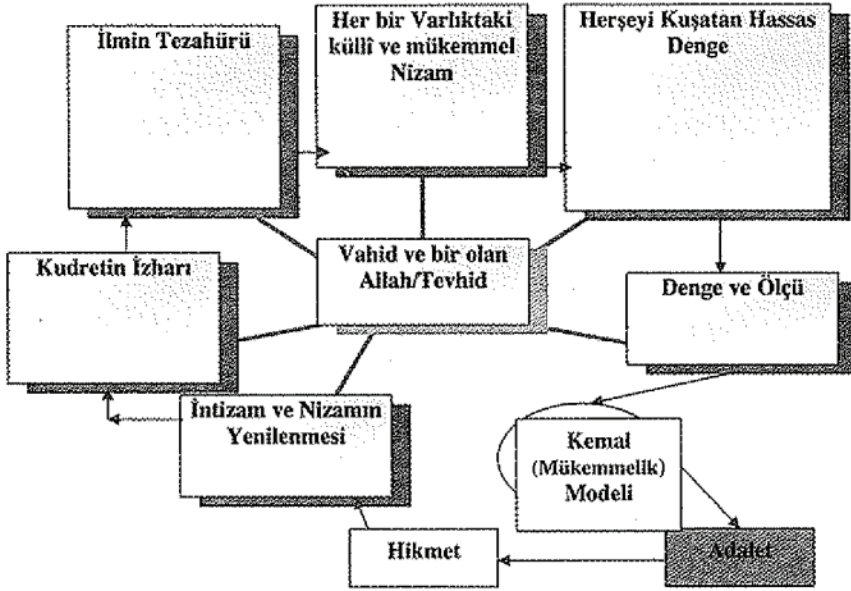
17 Nursî, *Sözler*, 133.

Tablo No.5: İlâhî adaletin gücü ve adaletin sağlanması

Diğer taraftan, bütün bir hilkat âlemi ve onun arkasında iş gören mizanlı adaletin amacı, 6. tabloda¹⁸ gösterildiği gibi, Allah'ın hikmet ve adaletini yansıtacak bir kemâl modeli ortaya koymaktır.

18 Nursî, *Mektûbât*, 328-330.

Tablo No.6: Tevhid, kemalet ve adalet modelinin gösterilmesi

2.4. Allah'ın Mutlak Adaleti ve İnsanın Yeryüzünde Adaleti Tesis Etme Görevi

Buraya kadar ortaya konan hususlardan, adaletin, hilkat âlemi ve insanın yeryüzündeki hayatı için ne kadar hayati bir öneme sahip olduğu kolaylıkla anlaşılmaktadır. İnsanın yaratılması, birçok kabiliyet ve istidatlarla donatılması ve âhiretin yaratılması, hepsi birden adaletin tesisini zorunlu hale getirmektedir. Bununla birlikte, açıktır ki, bu imtihan dünyasında kimilerinin istek ve arzularının, iyi yönlerine ve fiillerine galebesinden dolayı, bütün işlerde adaletin tahakkuku mümkün değildir. Bu yüzden, Allah, âhireti yaratarak mutlak adaletin tahakkukunu temin edecektir. Nursî şöyle der:

“Hem görecek ki, o sebatsız menzillerde, o devamsız meydanlarda, o bekâsız meşherlerde o kadar bahir bir hikmetin intizamâtını, o derece zâhir bir inâyetin işârâtını, o mertebe kahir bir adâletin emârâtını, o derece vâsi bir merhametin semerâtını görecek. Basiretsiz olmamak

şartıyla, yakînen bilecek ki; o hikmetten daha ekmel bir hikmet olmaz ve o âsârı görünen inâyetten daha ecmel bir inâyet kâbil değil ve o emârâtı görünen adâletten daha ecel bir adâlet yoktur ve o semerâtı görünen merhametten daha eşmel bir merhamet tasavvur edilmez. Eğer, farz-ı muhâl olarak şu işleri çeviren, şu misafirleri ve misafirhâneleri değiştiren Sultan-ı Sermedînin daire-i memleketinde dâimî menziller, âlî mekânlar, sabit makamlar, bâkî meskenler, mukîm ahali, mes'udi-bâdı bulunmazsa, ziya, hava, su toprak gibi kuvvetli ve şümûllü dört anâsır-ı mâneviye olan hikmet, adâlet, inâyet, merhametin hakikatlerini nefyetmek ve o anâsır-ı zahiriye gibi görünen vücudlarını inkâr etmek lâzım gelir.”¹⁹

Bu durum, insanın bu dünyada adaletin tahakkuku için mutlaka çalışıp çabalaması ve asla vazgeçmemesi gerektiğini ima etmektedir. Ancak bütün çabalarına rağmen adaleti sağlayamazsa, mutlak adaletin âhirette gerçekleşeceğinden de emin olmalıdır. Bu tür bir anlama yer-yüzünde adaletin gerçekleşmesi için zeki ve salih müminleri motive edecek ve gayrete getirecektir. Nursî bu konuda şöyle der:

“Çünkü nâzenin ve nazdar beslediği ve akıl ve kalb gibi cihazatla saadet-i ebediyeye ve âhirette beka-i daimîye iştihak hissini verdiği halde onu ebedî idam etmek, ne kadar gadirli bir merhametsizlik; ve onun yalnız dimağına yüzer hikmetler ve faydalar taktığı halde onu dirilmemek üzere bütün cihazatını ve binler faydaları bulunan istidadâtını âkıbetsiz bir ölümle faydasız, neticesiz, hikmetsiz bütün bütün israf etmek, ne derece hilâf-ı hikmet ve binler vaid ve ahidlerini yerine getirmemekle - hâşâ - aczini ve cehlîni göstermek, ne kadar o haşmet-i saltanata ve o kemâl-i rububiyete zıttır, her zîşuur anlar. Bunlara kıyasen, inayet ve adâleti tatbik eyle... İşte, Hâlıkımızdan sorduğumuz âhirete dair sualimize Rahmân ve Hakîm ve Adil ve Kerîm ve Hâkim isimleri mezkûr hakikatle cevap veriyorlar; şeksiz, şüphesiz, güneş gibi âhireti ispat ediyorlar.”²⁰

19 Nursî, *Sözler*, 130-131.

20 Nursî. *Şualar*, 284.

Şayet Cenab-ı Allah'ın mutlak adaleti destekleme sözünü yerine getireceğine kesinlikle inanırsak, o zaman, 7. tabloda²¹ da gösterildiği gibi, yeryüzünde adaletin tesisi için gayret göstermek de, bizim üzerimize bir borç olacaktır.

Tablo No.7: Yeryüzünde adaletin tesisinde insanın rolü

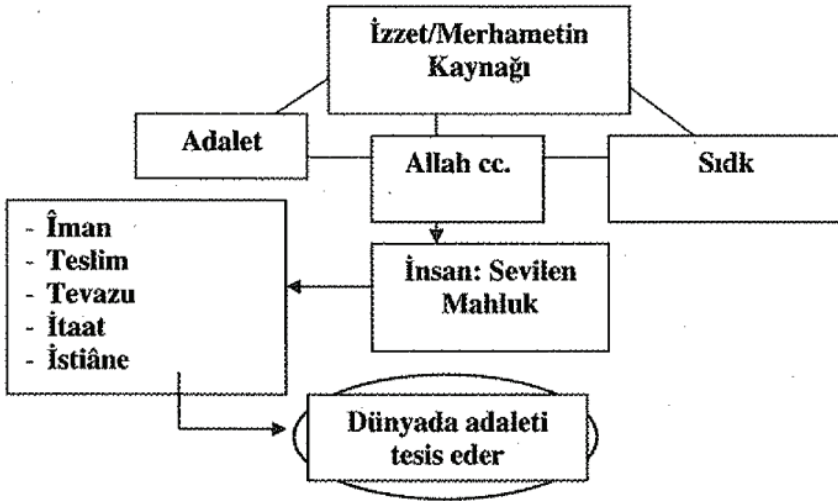
2.5. Adalet İhtiyaç, Kur'an'ın Rolü ve Beşerî Medeniyetin Geleceği

Adalet kavramı için Nursî'nin önerdiği çerçevenin bir diğer yönü de, onun pratik, yani uygulamaya dönük boyutlarına bakmaktır. Uygulama düzeyinde, Nursî Allah'ın ilâhî isimlerine referans yaparak, Allah'ın ilâhî rahmetiyle, insanda terakki ve kemâle doğru bir meyil yarattığı ve böylelikle de insanın bu dünyada, saadetin ve terakkinin peşinde koşmasını irade ettiğini belirtmektedir. Nursî, kemâle doğru bu istek ve çaba ile bir Müslümanın, saadet ve terakkiyi elde edebilmesi için adaleti ve hakkı ihya rolünü oynayabileceğini söylemektedir. Nursî bu makamda bu hususa şöyle işaret etmektedir:

21 Nursî, *Mektûbât*, 314.

“İşte, hakaik-i Kur’âniyeden ve desâtir-i İslâmiyeden olan adalet, iktisat, nezafet hayat-ı beşeriyede ne derece esaslı birer düstur olduğunu anla. Ve ahkâm-ı Kur’âniye ne derece kâinatla alâkadar ve kâinat içine kök salmış ve sarmış bulunduğunu ve o hakaiki bozmak, kâinatı bozmak ve suretini değiştirmek gibi, mümkün olmadığını bil!”²²

Bu durum da sırasıyla, önce evrensel barışa yardım edecek olan hakiki medeniyete yol açacak, sonra da, insana kemâle ve kemâlâta doğru gitme şansı sağlayacaktır. Aşağıdaki 8. tablo,²³ adalet ve hakiki medeniyet arasındaki bağlantıyı göstermektedir.

Örnek Tablo No.8: Adalet ve İnsanî medeniyetin gelişmesi

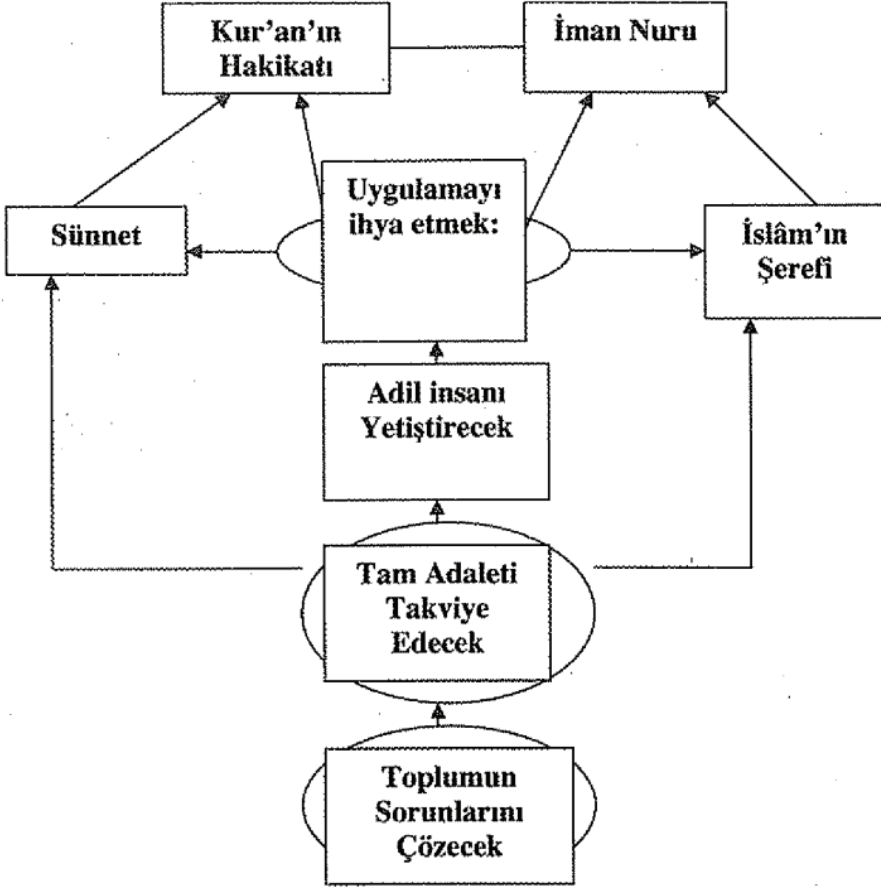
Zira bu İnsanî medeniyetin ilerlemesi için, Kur’an’ın hakikat ve nurları²⁴ mutlaka ihya edilmelidir. Üstelik Allah Resûlü’nün Sünneti ve

22 Nursî, *Lem’alar*, 564.

23 Bediüzzaman Said Nursî, *Hutbe-i Şâmiye*, Gözden geçirilmiş ve genişletilmiş 2. Baskı (İstanbul: Sözler Neşriyat ve Sanayi A.Ş., 1996), s. 38-39.

24 “Kainat Sahibi ve Halıkı ve Mutasarrıfının Rahmaniyet ef’ali ve rububiyet icraatı, risalet-i Muhammediyeye şahadet eder. Kur’ân-ı Mucizü’l-Beyanı ona indirmek ve enva-ı mucizatı onun eliyle izhar etmek ve her türlü halinde onu himaye ve muvaffak kılarak dinini bütün hakikatleriyle beraber devam ettirmek ve onun hürmet ve şeref makamlarını yüceltmek ve bütün mahlukatın üzerinde bir makam vermek gibi apaçık

İslâm'ın şeref ve onuru da 9. Tabloda gösterildiği gibi canlandırılmalıdır.

Tablo No.9: Adalet ve Kur'an Nurlarının ve Hakikatlerinin İhyası

Diğer taraftan, Nursî, Kur'an'ın hükümlerinin başta denge, adalet ve barış olmak üzere insanlığın büyük maslahat ve menfaatlerini temsil ettiğini açıkça belirtmektedir. Bunlar ise, hakiki medeniyetin temelini

görülen Rahmaniyet fiilleri; ve keza, onun risaletini kainatın üzerinde manevi bir güneş yapmak ve dinini kullarının kemalatına bir fihriste yapmak ve onun hakikatini uluhiyetinin tecellilerine cami bir ayine yapmak ve kainattaki mahlukatın vücudu için rahmet ve hikmet ve adaletin lüzumu ve gıda ve su ve hava ve ışığın zarureti derecesinde zaruri vazifelerle onu tavzif etmek gibi rububiyet fiilleriyle, bu Kainat Sahibi, onun hakkaniyetine şahadet eder.” Nursî, *Şualar*, s. 776.

teşkil ederler. Nursî bu hususu net bir şekilde şöyle izah eder:

“Kur’ân’ın adaleti bâb-ı âlemde durup, ribâya der: “Yasaktır; hakkın yoktur, dönmeli.” Dinlemedi bu emri, beşer yedi bir sille. Müt-hişini yemeden bu emri dinlemeli...”

“Beşincisi şudur ki: Câzibedar hizmeti hevâ, hevesi teşcî, teshil; hevesâtı, arzuları tatmin. Bundan çıkar sefâhet. O hevâ, hem heves, şe’ni budur dâimâ: İnsanı memsuh eder, sîreti değiştirir. Manevî mes-hediyor; değişir insanîyet. Şu medenîlerden çoğunun eğer içini dışına çevirirsen, görürsün: Başta maymunla tilki, yılanla ayı, hınzır; sîreti olur sûret.

Gelir hayali karşına, postlarıyla tüyleri. İşte şununla görünür meydanaiki âsârı. Zemindeki mevâzin, mizanıdır şeriat. Şeriatdaki rah-met, semâ-i Kur’ân’dandır, Medeniyet-i Kur’ân esasları müsbettir. Beş müsbet esas üzere döner çarh-ı saadet: Nokta-i istinadı, kuvvete bedel haktır. Hakkın dâima şe’nidir adâlet ve tevâzün. Bundan çıkar selâmet, zâil olur şekavet.”²⁵

3. Nursî’nin Adalet Vizyonu ve Âdil Kur’anî bir Zihne Duyulan İhtiyaç

Buraya kadar yapılan açıklamalardan, Nursî’nin adalet hakkındaki düşüncelerinin çok kapsamlı olduğu ve bu düşüncelerinde, hem konu-yla ilgili vahiy ve Sünnet perspektifini hem de sosyal gerçekleri göz önüne aldığı anlaşılmaktadır. Nursî’ye göre, bu tarzda bir adalet anlayı-şının insanların gerçek hayatında tezahür etmesi için başlangıç noktası, âdil insan zihnini oluşturmaktır. Yani, tıpkı Kur’an’da saygın bir ko-numda zikredilip, Hz. Muhammed (SAV) tarafından da tatbik edildiği gibi, kalbi, akli ve kişiliği adaletin ve âdil insanın özelliklerini yansıtan yeni bir insan yetiştirmeliyiz. Nur hitabında yapılacak olan kapsamlı bir tahlil, *âdil Kur’anî zihnin* temel unsurlarını ortaya çıkaracaktır. Nur-

²⁵ Nursî, *Sözler*, 962, 966.

si'ye göre, bu zihin, vizyonu, yaklaşımı, anlayışı, düşünceleri ve fiilleri, Kur'anî dünya görüşü tarafından oluşturulmuş ve şekillenmiş bir zihindir. Bu zihin, Allah'ın birliğini yani tevhidi, kendi varlığı ve hayat görüşü için en esaslı bir prensip olarak benimsemiştir. O, Allah'ın emanetini derinliğine anlamış ve Allah'ın halifesi olarak insanın bu âlemdeki yerini ve rolünü tamamıyla idrak etmiştir. Allah'ın birliğini yansıtacak bir medeniyeti, dünyadaki en büyük gayesi olarak arzulamaktadır. Eşitlik, adalet, doğruluk, hürriyet, müsamaha, affedicilik, insanlık, kardeşlik, işbirliği, dayanışma, muhabbet ve güvenilirlik gibi Kur'an'da önemle yer verilmiş bütün değerleri gönülden destekler. Salih amel ve insanlara hizmet etmeyi, dinî bir görev ve yükümlülük olarak kabul eder. Mahlûkatın yaratılma gayesini anlamada, şehâdet ve gayb âleminin bilgisinin öneminin ve vahiy ve sünnete dayanan bir dünyevî hayat inşa etmenin ehemmiyetinin farkındadır. İhsan ve kemâlin peşinde koşmayı, hayat seyrinde bir vazife ve sorumluluk olarak görür.²⁶

3. 1. Âdil Kur'anî Zihnin Sorumlulukları

Genel hatlarıyla söyleyecek olursak, âdil Kur'anî zihnin sorumlulukları aşağıda ifade edilen çerçevede ele alınmalıdır:

1) Allah'a ibadet, dua ve hamd:

“Ben insanları ve cinleri sadece bana ibadet etsinler diye yaratım.” [51:56] “Biz kimi dilersek, onu derecelerle yükseltiriz: Zira her ilim sahibinin üstünde daha iyi bilen birisi vardır.”²⁷

2) Kişinin marifetullah, şehâdet ve gayb âlemleri hakkındaki bilgisini arttırmak:

“Gerçek hükümdar olan Allah yücedir. Sana O'nun vahyi tamamlanmazdan önce Kur'an'ı (okumakta) acele etme ve ‘Rabbim, benim ilmimi artır’ de.”²⁸

26 bkz, Abdelaziz Berghout, “World Views and the Minds They Build, with Special Reference to the Vicegerental Mind Islam”, *Journal of Islam in Asia*, Vol. 3, No. 2, (International Islamic University, Malaysia: 2006), 133-156.

27 Yûsuf 12/2.

28 Tâhâ 20/114.

3) Dengeli medenî terakki ve gelişim için mücadele etmek: “O sizi topraktan yarattı ve sizi orada yaşattı.”²⁹ “Allah’ın sana verdiğinden ahiret yurdunu iste; ama dünyadan da nasibini unutma. Allah sana ihsan ettiği gibi, sen de İyilik et. Yeryüzünde bozgunculuğu arzulama”³⁰

4) Davet vazifesini ifa etmek ve insanları karanlıktan kurtarmak:

“Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücâdele et. Rabbi kendi yolundan sapanları en iyi bilendir ve O, hidayete erenleri de çok iyi bilir”³¹

5) Bütün insanlar ve milletlerle münasebet kurmak, konuşup-tanışmak:

“Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah yanında en değerli olanınız, O’ndan en çok korkanınızdır. Şüphesiz ki Allah bilendir, her şeyden haberdardır”³²

6) Adaleti, dengeyi ve itidali desteklemek:

“İşte böylece sizi insanlığa şahitler olmanız, Resûlün de size şahit olması için sizi mutedil bir millet kıldık.”³³ “Siz, insanların iyiliği için ortaya çıkarılmış en hayırlı ümmetsiniz; iyiliği emreder, kötülükten meneder ve Allah’a inanırsınız”³⁴

3. 2. Âdil Kur’ânî Zihnin Fonksiyonları ve Görevleri

Âdil zihnin özünün gerçekten tezahür etmesi için, insanın aşağıdaki fonksiyonları ve görevleri ifa etmesi gerekmektedir:

29 Hûd 11/ 61.

30 el-Kasas 28/77.

31 en-Nahl 16/125.

32 el-Hucurât 49/13.

33 el-Bakara 2/143.

34 Âl-i İmrân 3/110.

1. Fiil ve amellerinde Allah'ın emir ve talimatlarına itaat etmek.
2. Allah'a tam bir şuurla, samimiyetle ve halis bir niyetle İbadet etmek.
3. Allah'ın yarattığı bu âlem üzerinde, O'nun nimetlerinde, kâinatta ve insan hayatında O'na işaret eden ayetler üzerinde tefekkür etmek.
4. Bütün fiil ve amellerinde, ibadetlerinde ve medeniyeti elde etme çabalarında Sünnetullahı riâyet etmek.
5. İslâm'ın bütün emir ve yasaklarını yapmaya çalışmak ve bunları yaptığı işlerde ilişkilerinde ve günlük yaşantısında temsil etmek.
6. Hem Müslümanlara hem de diğer din ve ırklardan insanlara saygı göstermek.
7. İslâm'ın öğretilerini, güzel ahlakını, değerlerini ve ahlakî ilkelerini, diğer insanlara iyi tavırlarımızla, hikmetli nasihatlerle, iyi bir kişilik ve karakterle, verimli ve yerinde işlerle aktarmak.
8. Farklı alanlarda ve disiplinlerdeki insanların sahip olduğu irşat, ilim ve hikmeti aramak.
9. İslâm'ın, kişinin, ailenin, milletin, ümmetin ve bütün insanlığın daha iyi hale gelmesini ve ıslahını önemsemek.
10. İslâm'ın ahlâkî ve etik esaslarına göre hem kendine hem de başkalarına hizmet etmek.
11. İslâm kültürünün olumlu ve medeniyet ilkelerini bünyesinde barından müspet esaslarını yaymak suretiyle, barış, birlik-beraberlik, istikrar, emniyet-güvenliği korumak.
12. Çevreyi korumak ve çevre eğitimi ve kültürünün geliştirilmesine katkıda bulunmak.
13. Fesada yol açacak uygulamalardan, gayr-ı ahlâkî ve gayr-i

edebî davranış ve fiillerden uzak durmak.

14. Müminler arasında sevgi bağlarını güçlendirmek ve kardeşlik hislerini arttırmak.

3.3. Âdil Kur'ânî Zihnin Özellikleri ve Nitelikleri

Nur hitabının muhtelif yönlerine bakıldığında, Allah'ın öğretilerine teslim olan âdil bir zihne sahip insanların aşağıdaki özellikleri çıkarılabilir:

1- Güvenilir (emin)	1-Sorumlu	2-Ümmet Mensubu
2- Hizmetkâr	2-Güvenilir	3-Ayet Ekseni (Allah'ın âyetleri üzerinde derince düşünür).
3- Rûhânî	3-İlgili ve paylaşıcı	4-Muhsin (Hayırlı işler yapar)
4- Ahlâkî	4-Ahirete düşkün	5-Taarrüf (Başkalarını tanıma hissi).
5- Etik	5-Takdirkâr	6-Kudve (Rol Model).
6- Faziletli	6-Birleştirici	7-Şehîd (Hayırlı işlere şahit).
7- Bilgili	7-Yardımsever	8-Râi (Çoban)
8-Düşünceli	8-Kolektif	9-Salih (Faziletli)
9-Etkileşimli	9-Tevbekâr	10-Dâif (Davetçi)
10-Positif	10-Samimî	
11-Rehberli	11-Salih	
12-Maksatlı	12-Müşfik ve Merhametli	
13-Rasyonel	13-Hikmetli	
14-Objektif		
15-Bütüncül		
16-Barışsever		
17-Üretken		
18-Meraklı		

4. Sonuç

Yukarıda kısaca tahlil edilen hususları şöylece özetleyebiliriz: Bu makale, Nursî'nin adalet anlayışının son derece derin olduğu ve onun

bu kavramla ilgili bütüncül ve kapsamlı bir yaklaşım sahibi olduğu sonucuna varmaktadır. Adaletle ilgili Risale-i Nur'un çizdiği çerçeve orijinal ve etkili görünmektedir. Müellifin Kur'ânî dünya görüşü ve dünyanın problem ve realiteleriyle ilgili geniş çaplı anlayışı ve vizyonu, adaletin ihyası ve evrensel barışın tesis edilmesi için geleceğin vizyonu olacaktır. Aslında, onun derin bir vukufiyete dayanan anlayışı, ilâhî isimleri özümsemiş ve onları fiillerinde gösterecek âdil insanî bir zihnin inşasının acil bir ihtiyaç olduğunu da göstermektedir. Buna ilaveten, Nursî, adaletin sadece insanların sosyal düzeni için değil, aynı zamanda bütün bir hilkat ve yaratılış âlemi için de hayatî öneme sahip bir unsur olduğunu açıkça dile getirmektedir.

5. Kaynakça

Berghout, Abdelaziz. "World view sand the Minds they Build, With special reference to the Vicegerental Mind Islam". *Journal of Islam in Asia*. Vol. 3, No. 2, (International Islamic University, Malaysia: 2006). 133-156.

Nursî, Bediüzzaman Said. *Hutbe-i Şâmiye*. Gözden geçirilmiş ve genişletilmiş 2. baskı. İstanbul: Sözler Neşriyat ve Sanayi A.Ş., 1996.

Nursî, Bediüzzaman Said. *Lem'alar*. İstanbul: Söz Basım Yayın, 2005.

Nursî, Bediüzzaman Said. *Mektûbât*. İstanbul: Söz Basım Yayın, 2005.

Nursî, Bediüzzaman Said. *Sözler*, İstanbul: Söz Basım Yayın, 2004.

Nursî, Bediüzzaman Said. *Şualar*, İstanbul: Söz Basım Yayın, 2004.